

Posudek na disertační práci

Název práce: **Národní identita a asimilace na pozadí společenských poměrů Plovdivu (18. – 19. st.). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií 2016. 167 str., vč. přílohy (+ 21 str. obrazových příloh).**

Autor práce: **Mgr. Boriána Staneva**

Vedoucí práce: **PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.**

Instituce: **Historická antropologie, Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze**

Posuzovaná disertační práce z historického a sociálně-antropologického hlediska nabízí zevrubnou sondu do velmi zajímavého společenského jevu rozvíjejícího se v procesech budování a konstituování národa, kdy vedle kolísání v utvrzování etnokulturní identity občas dochází i volbě identity jiné, než zvolilo tento národ obkličující nebo převládající obyvatelstvo. Podobné situace svědčí o míře konstruovanosti a manipulativnosti procesů analyzovaných v textu. Mimochodem, poslední desetiletí nabízejí dostatek příkladů umělého vytvoření kolektivních identit. Právě proto odvaha autorky pustit se do takového výzkumu zasluhuje úctu. Otázky grecizace a grekomanie nebyly a nejsou těžištěm zájmů bulharské vědy, ale této problematice byla dosud přece jen věnována pozornost. Důkazem toho je včetně i originální kniha v bulharštině, kterou přednedávnem vydal belgický slavista a bulharista Raymond Detrez a pojednal v ní o „pravoslavném kulturním společenství v Osmanské říši v 15. – 19. století“. Sama Staneva, pobývající a pohybující se v různých etnických prostředích, má z jedné strany pravděpodobně svoje vlastní zkušenosti s jádrem a projevy identity. Z druhé strany zvolené téma je jí blízké s ohledem na fakt, že je město Plovdiv jejím rodištěm a ona by měla dobře poznávat i dějiny města, i charakteristické společenské poměry, které tam vládly a vládnou. Z třetí strany příprava disertační práce na půdě kvalitní humanitní fakulty, a to pod vedením všemi uznávané školitelky, zajišťuje úspěšný výsledek vědeckého úsilí badatelky.

Disertační práce se skládá z úvodu, tří kapitol a závěru, na konci je připojen také seznam použité literatury a pramenů, jakož i textové a obrazové přílohy. V úvodu Staneva vysvětluje pojem *grekomanie*, zastavuje se nad historiografií studované problematiky a využitými prameny. Dále se soustřeďuje na strukturu své práce a diferencuje tři problémové oblasti, které se jeví kostrou jejího pojednání: 1. teoretické aspekty konstruování, podstaty a vývoje národní identity, její spojení s modernizačními tendencemi v evropské společnosti; 2. sociální a kulturní předpoklady vzniku grekomanie na bulharské půdě; 3. specifické pozice

řeckého etnika v Osmanské říši a hledání spojitostí – na pozadí společenských poměrů v Plovdivu – mezi těmito pozicemi a grekomanií místního bulharského obyvatelstva. Na tomto základě si už autorka vytyčuje za cíl popsat okolnosti vzniku a vývoje grekomanie v Plovdivu, jakož ji rovněž interpretovat v souvislosti s národně-emancipačním úsilím Bulharů v plovdivském lokálním společenství, ale i na celém území. Úvod je systémový a dobře navádí čtenáře k následujícímu textu, ale přiznám se, že mi tu poněkud chybí vyjasnění autorčiny motivace přistoupit k výzkumu a konkrétní analýze.

První kapitola je koncipována jako teoretická a zabývá se procesy formování a stabilizace národní identity. Podle mne o něco podrobněji, než téma vyžaduje, Staneva analyzuje různé parametry zmíněných procesů na evropském území, aby svůj pohled zúžila postupně na situaci v jihovýchodní Evropě a nastínila své výchozí teoretické pozice ohledně následného výkladu. V této kapitole se autorka přidržuje současných převážně českých (s přihlížením i k pracím bulharským) a evropských teoretických úvah, tj. úloha této části textu je spíše vymezit rámeček, ve kterém se budou rozvíjet další konkrétní analýzy.

Druhá kapitola se jeví jádrem práce a v ní se Staneva pokouší vysvětlit podstatu grekomanie jako specifického jevu v konkrétních podmínkách Osmanské říše a projednává jeho typické charakteristiky, aby se mohla dále soustředit na historické a společenské pozadí procesů. Její pozornost upoutávají události po ustanovení osmanské nadvlády na Balkánském poloostrově, otázky vzájemného soužití obou náboženství – islámu a pravoslavi, jakož i problematika mezi-etnických vztahů v rámci říše. Už na tomto základě autorka nejdříve analyzuje místa balkánských elit a konkrétně postavení Řeků v společenské struktuře osmanského světa v 15. – 17. století, což ji dále vede k rozboru stavu řecké společnosti v následujícím období, tj. v 18. – první polovině 19. století. Podobný systematický přístup dovoluje zvýraznit specifickou úlohu Řeků v kontextu bulharských obrozeneckých procesů, na kterou se autorka dívá optikou ekonomických, politických a kulturních dimenzí. Podstatný je její úsudek, že v této době, tj. před kodifikací „megali idey“ do tvaru agresivní a nebezpečné politické doktríny a před zrozením nacionalismu, sotva najdeme na Balkáně jinou podobnou situaci, kdy by vládl duch jednoty a podpory a řečtí obrozenci by považovali ostatní balkánské národy za bratrské a sobě rovné. Dokonce i v představách konzervativní ortodoxní církve chybí tehdy tendence k vyvolávání etnických konfliktů či k asimilaci Ne-Řeků. Podle Stanevy právě na pozadí této balkánské jednoty dosahují řecko-bulharské kontakty své maximální intenzity na základě každodenního soužití – Bulhaři a Řekové pracují spolu, mají společné obchodní zájmy, zakládají společné aktivity, žení se a vdávají mezi sebou, navštěvují stejné kostely atd. Jako celkový výsledek těchto kontaktů se podle autorky jeví

skutečnost, že řecký kulturní vliv se dostává hluboko do všech složek a mechanismů bulharské společnosti a výrazně přispívá k její modernizaci.

Stejný systematický přístup uplatňuje B. Staneva i v třetí kapitole své disertační práce věnované analýze konkrétních projevů grekomanie v Plovdivu. Postupně a soustavně přibližuje čtenáři historickou, etnickou a náboženskou situaci ve městě v celém posuzovaném období, tj. od 15. do 19. století, a na tomto pozadí líčí procesy vzniku, utvrzování a rozvoje grekomanie v plovdivském lokálním společenství v posledních dvou staletích. Grekomanie je formulována jako dobrovolné vzdání se původní bulharské identity a její zaměna za řeckou. Grekomanie považují řecké etnikum za dominující a příslušnost k němu za prestižní, a proto jejich mentální model zcela vylučuje vědomí o bulharském původu i spojení s bulharskou kulturní tradicí, přitom oni sami volí řečtinu jako jazyk komunikace a předávají ji svým potomkům jako jazyk mateřský. Na základě empirických faktů dochází autorka k závěru, že díky tomu, že se grekomanie dotýká intimity rodinných vztahů, předává se z generace na generaci během celého 18. století s důslednou stabilitou a vytrvalostí. Proces podle ní probíhá přirozeným bezkonfliktním způsobem v prostředí, které není sice etnický homogenní, ale přesto relativně konsolidované, ve kterém aktivní společenská funkce připadá právě Řekům, v důsledku čehož se už ke konci 18. století projevuje nová tendence, jež se během 19. století přetváří v zákonitost – z tradičního respektu vůči Řekům se vyvíjí morální norma a grekomanie začíná být chápána jako součást modernizace a prosperity. Později ale, s vývojem bulharských národně-emanipačních procesů, už v polovině 19. století, se grekomanie poprvé začíná projevovat jako agresivní, nenávistná a vyloženě protibulharská. Tehdy konfrontace eskaluje do prakticky nesmiřitelného konfliktu, který zasahuje i osud samotného města, poněvadž grekomanům není cizí myšlenka usilovat o eventuální připojení celého regionu k obnovenému řeckému státu. Na podporu svých úvah a k lepšímu pochopení těchto procesů Staneva uvádí jako „key study“ životní osud jedné plovdivské rodiny zažívající transformaci od grekomanie k bulharskosti během několika generací. Z autorčina hlediska je také podstatné, že po obnovení bulharského státu v roce 1878 se většina grekomanů, pocházejících ze středních a nižších vrstev společnosti, opět přihlašuje k bulharské národnosti. Tato skutečnost potvrzuje podle ní relativitu národní identity, její manipulativnost a přizpůsobivost, její závislost na konjunkturních událostech, jakož i fakt, že je do velké míry výsledkem individuálního rozhodnutí. Na tomto místě bych jedině podotkl, že v této kapitole by se autorka mohla o něco podrobněji věnovat otázce asimilace, která je uvedena i v záhlaví disertace, i když procesy vedoucí k tomuto jevu jsou v textu implicitně přítomny.

Závěr disertační práce je dobře promyšlený, systematický a předkládá kvintesenci výzkumného úsilí pisatelky. Bibliografie je přehledná a plná, přílohy jsou zajímavé a hrají svou úlohu přiblížit a vizualizovat autorčiny teze. Jedním slovem, předložený vědecký aparát je nepochybně na požadované úrovni. Jen drobnou poznámku – nebylo by jistě od věci kromě českého a anglického resumé předložit i další – v bulharštině.

Z výše řečeného je zřejmé, že nemám závažné námitky k posuzovanému textu disertační práce Mgr. Boriany Stanevy *Národní identita a asimilace na pozadí společenských poměrů Plovdivu (18.–19. st.)*, naopak považuji ji za práci kvalitní, soudím, že splňuje po formální a obsahové stránce všechna kritéria kladená na disertační práci a jednoznačně ji doporučuji k obhajobě.

Sofie, 16. května 2016

Doc. Vladimír Penčev, PhD.